

פסקי הלכות ותשובות מפי מורינו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א
בעניין מצות הנישואין ופריה ורביה

מצוות 'לערב אל תנח ירך'

מלבד הפסוקים הללו נאמר "לערב אל תנח ירך" (קהלת יא, ו). ודרשו חז"ל (יבמות סב): "תניא רבי יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו, ישא אשה בזקנותו. היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר 'בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך', כי אינך אי זה יכשר הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים, עכ"ל הגמ'.

וכן פסק השו"ע (אבהע"ז סי' א ס"ח) "אע"פ שקיים פריה ורביה אסור לו לעמוד בלא אשה, וצריך שישא אשה בת בנים אם יש סיפק בידו, אפילו יש לו כמה בנים" עכ"ד.

ומבואר שאף אדם שקיים את חיוב התורה של פו"ר ויש לו בן ובת, עדיין הינו מצווה מדרבנן במצות 'לערב אל תנח ירך'.

קיום המצוה למי שיש לו בן ובת

שאלה: האם אדם שיש לו בן ובת [ואינו חייב מהתורה במצוות פרו ורבו] (יבמות סא, אבהע"ז סי' א), אלא רק חייב מדרבנן מדין 'ובבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך' (יבמות סב, אבהע"ז שם ובסי' עו), **האם הוא מקיים מצוות פרו ורבו בכל ביאה** (עי' תוס' ב"ב יג, גיטין מא, חגיגה ב, קובץ הערות סי' סט) **או בכל בן שנולד** (עי' מנח"ח מצוה א).

תשובה: הוא מקיים מצות פרו ורבו, ולכן יש לכוון מלבד החיוב דרבנן של 'לערב אל תנח ירך' [ומצוות 'שבת יצרה'] גם לשם מצות פרו ורבו.

מקור: איתא בגמ' בפסחים (עב): שהבועל אשתו נדה בשוגג חייב קרבן, והקשתה הגמ' מדוע אינו חשוב כטועה בדבר מצוות פרו ורבו, ותירצה הגמ' שמייירי באשה מעוברת ולכן אין בזה מצות פרו ורבו.

ומהא דלא תירצה הגמ' שמדובר באדם שכבר קיים מצות פרו ורבו ולכן אין בבעילתו מצווה, מבואר שאף באופן שקיים 'פרו ורבו' ואינו מחוייב במצוה הזו, אעפ"כ אם עוסק בזה הרי הוא **מקיים** מצוה קיומית של 'פרו ורבו' [ומאחר שאף הטועה בדבר מצוה קיומית פטור מקרבן, כמו שמבואר בגמ' שם לגבי אכילת תרומה שהיא מצוה קיומית, לכן הגמ' תירצה דאיירי במעוברת].

המקורות למצוות פריה ורביה

בפרשת השבוע נאמר "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית א כח). ובהמשך "ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ" (שם ט, א), וכן "ואתם פרו ורבו" (שם ט, ז). [עי' סנהדרין נט:].

גדרי מצוות שבת ('שבת יצרה')

אף בנביא נאמר "לא תהו בראה לשבת יצרה" (ישעיה מה, יח), ופסוק זה הוא תוספת הסבר למצות פו"ר, וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה א) "משרשי מצוה זו, כדי שיהיה העולם מיושב, שהשם ברוך הוא חפץ בישובו, כדכתיב לא תהו בראה לשבת יצרה".

וכן משמע בגיטין (מא): **"לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה"**. ועי' תוס' שם, וכן תוס' בחגיגה (ב): שביארו מ"ט לא הביאה המשנה את הפסוק של פרו ורבו אלא את הפסוק דדברי קבלה 'לא תהו בראה...'.
אמנם מצינו במקומות אחרים שגדרי מצוות שבת שונים מגדרי מצוות פריה ורביה:

ביבמות (סב). מבואר שאף בילד אחד מקיימים מצוות שבת, וכמש"כ הט"ז (שם), ואף שלמצות פו"ר צריך לבית שמאי שני בנים, ולבית הלל בן ובת (יבמות סא):

וכן מבואר בדברי התוס' (גיטין שם, ב"ב יג) שכתב שאע"פ שעבד אינו מצווה ב'פרו ורבו' [משום שדינו כאשה (חגיגה ד). שאינה מצווה על 'פרו ורבו' (יבמות סה:)], אעפ"כ הוא מצווה על 'לשבת יצרה'.

ודנו האחרונים האם ניתן ללמוד מדברי התוס' שאף אשה שאינה מצווה על פריה ורביה, אעפ"כ היא מצווה על 'שבת יצרה'.

דעת הב"ש (אבהע"ז סי' א סק"ב) והמג"א (או"ח סי' קנג ס"ק ט) **שאף שאשה אינה מצווה על פו"ר היא מצווה על שבת**, אך דעת הט"ז (אבהע"ז שם סק"ב) שיש לחלק בין אשה לעבד, ודווקא עבד מצווה ב'שבת' אך **אשה אינה מצווה** עיי"ש. ועיין בדברי ערוך השולחן (שם ס"ד).

ובאמת בגמ' (קידושין מא.) מבואר שמצוה על אשה להתקדש בעצמה יותר מבשלוחה, והאריכו שם לבאר איזה מצוה יש באשה להתקדש, ויש שכתבו שהוא משום מצות שבת, עי' ר"ן מאירי ומקנה שם.

איחור הנישואין

ועד איזה גיל מותר לעוסק בתורה להתאחר - כתב הרא"ש וקצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה (יבמות סג:)' עכ"ד.

ואף בדברי השו"ע והרמב"ם לא נתבאר עד איזה גיל יכול העוסק בתורה לדחות את נישואיו.

ולמעשה נחלקו הפוסקים: הב"ש (אבהע"ז סי' א סק"ה) והערוך השולחן (יו"ד סי' רמו סי"ב) הבינו בדעת הרמב"ם שאין בזה הגבלת זמן [אך אם יצרו תוקפו, או שיש לו במה לפרנס מבלי ביטול תורה - חייב לישא אשה. ובזה מיושבת ראיית הרא"ש מבן עזאי שלא התחתן אע"פ שהיה לו במה לפרנס].

ואילו דעת החזו"א (אבהע"ז סי' קמח על קידושין כט:): **שאיין לאחר יותר מגיל עשרים** [וסיים החזו"א 'וצ"ע בפוסקים'].

ואולם בגמ' בקידושין (ל.) מבואר [לפי הלשון הראשון ברש"י] שיש לאדם להשיא את בנו בין הגילאים 16-22 וי"א בין 18-24.

ומדברי הגמ' הנ"ל למד הים של שלמה (קידושין פ"א אות נז) שאין לאדם לאחר את נישואיו יותר **מגיל 24**. ובספר המצוות להחפץ חיים (מצוה מג) כתב שלא להתאחר יותר **מגיל 25**.

בעניין מנהג זמננו לאחר הנישואין

ויש לדון איזה הפרעה ללימוד מתירה לאחר את הנישואין, האם רק אם הנישואין יבטלוהו לגמרי מללמוד או אף אם יפריעוהו [באיכות ובכמות].

דמלשון הרמב"ם והשו"ע 'אם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר', משמע שמותר להתאחר רק אם יתבטל לגמרי מהלימוד, וא"כ יש לעיין בזמננו שיש כוללים וממשיכים ללמוד אף אחרי החתונה ולא מתבטלים מהתורה, על מה סמכו לאחר את גיל הנישואין.

ויש ללמד זכות על ההיתר שנהגו לאחר את גיל הנישואין, והוא מפני שקשה לבחורים להתחתן בגיל צעיר מכל מיני טעמים, ואכמ"ל.

ומ"מ מי שיש לו הרהורי עבירה צריך להתחתן (רמב"ם שם ה"ג, שו"ע שם ס"ד).

אכן לדברי האחיעזר (ח"ג סי' פג) שאין פטור מקרבן בטועה בדבר מצוה קיומית, צריך עיין מדברי הגמ' הנ"ל, מדוע לא תרצו שמדובר באשה שכבר קיימה מצות פרו ורבו, ועיי"ש.

זמן הנישואין

שאלה: מהו הגיל בו יש חובת נישואין בזמננו.

תשובה: צריך להתחתן בגיל 17-18, אך בני הישיבות העוסקים בתורה והנישואין יפריעו ללימודם - יכולים לאחר, ועכ"פ לא יאחרו יותר מגיל 24. ומי שיש לו הרהורי עבירה - צריך להתחתן.

מקור: איתא במשנה (אבות פ"ה משנה כא) 'בן שמונה עשרה לחופה'.

אך הרמב"ם פסק (הל' אישות פט"ו ה"ב) 'ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו **מבן שבע עשרה**, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה'. והמגיד משנה ביאר דכוונתו '**משעברה שנת יז'**, וכפי שפסק השו"ע (אבהע"ז סי' א ס"ג) '**מצוה על כל אדם לישא אשה בן י"ח**, והמקדים לישא בן י"ג מצוה מן המובחר' [אמנם יש מהאחרונים שהבינו שדעת הרמב"ם לגיל שבע עשרה ויום אחד].

ויש להקשות על המשנה והפוסקים מדוע אין האדם חייב לישא אשה בגיל י"ג ככל שאר המצוות שמתחייב בגיל זה, ונאמרו בזה כמה ביאורים:

החלקת מחוקק (שם ס"ק ב) ביאר שמאחר ואדם צריך ללמוד קודם נישואין, ותחילת הלימוד בגיל ט"ו, על כן דחו את גיל הנישואין ג' שנים כדי שילמד.

המהר"ם שיק (או"ח סי' שיא בשם הרידב"ז) ביאר וז"ל 'בן י"ח לחופה.. לא נתחייב בן י"ג כבשאר המצוות משום שאין הזרע ראוי להזריע קודם י"ח' עכ"ל.

אמנם איתא בגמ' (קידושין כט:): לעניין העוסקים בתורה 'ללמוד תורה ולישא אשה - לומד תורה ואח"כ נושא אשה'.

וכתב הרא"ש שם (פ"א סי' מב) בזה"ל 'וכולהו מודו דאם א"א לו ללמוד אם ישא אשה, ילמוד ואח"כ ישא אשה'.

וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע (שם) '**ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר** שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכ"ש בתלמוד תורה"'.
ולהלן יתבאר עד איזה גיל מותר להתאחר.